

מוביליות חברתית-כלכלית בישראל סקירת ספרות

אורן הלר^{3,1} גפן בן-דוד² זויה ניסנוב¹
ירדן אבנור¹ מיכל גרינשטיין-וייס^{3,1}

צוות ג'וינט-אשלים למחקר:
נועה בן-דוד, יואב בוקעי, רוני ליאור

¹מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

²החוג לסוציולוגיה, הפקולטה למדעי החברה, אוניברסיטת חיפה

³הפקולטה לניהול ע"ש גילפורד גלייזר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

25-063-דמ

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
עיצוב גרפי: ענת פרקו טולדנו

סקירה זו הוזמנה על ידי ג'וינט-אשלים ומומנה בסיועו.

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | טבת תשפ"ו | דצמבר 2025

תקציר

מוביליות חברתית-כלכלית, ובפרט הקשר בין מעמד הכלכלי של הורים לזה של ילדיהם בבגרותם, היא אחד המדדים המרכזיים לבחינת מידת שוויון ההזדמנויות והליכדות החברתית במדינה. חברה שבה יש מוביליות גבוהה היא חברה שבה הרקע המשפחתי אינו גוזר במידה רבה את עתידו הכלכלי של הפרט, ובכך היא מאפשרת את מיצוי ההון האנושי הגלום בכלל אזרחיה. הספרות האקדמית הענפה בתחום זיהתה גורמי מפתח המשפיעים על תהליך זה, ובהם רמת ההכנסה וההשכלה של ההורים, השקעות בחינוך בגיל הרך, איכות מערכת החינוך הפורמלית, מאפייני אזור המגורים והמבנה המשתנה של שוק העבודה.

עם זאת, על אף הידע הנרחב שנצבר, הספרות עדיין מותירה שני פערי ידע מרכזיים. הפער הראשון נוגע להבנה הדינמית של התהליך: בספרות מתועדים מתאמים רבים בין משתני רקע לתוצאות עתידיות, אך חסרה תמונה בהירה המזהה את הצמתים הקריטיים לאורך מסלול החיים, ובכלל זה זיהוי הגילים והשלבים שבהם הפערים בין ילדים מרקעים שונים נפתחים ומתרחבים באופן המשמעותי ביותר. הבאת מידע זה עשויה לסייע במיקוד מדיניות ובפיתוח תוכניות התערבות לקידום מוביליות חברתית-כלכלית. הפער השני הוא פער הניבוי האינטגרטיבי: מרבית המחקרים מנתחים כל גורם השפעה בנפרד, אך חסר מודל מקיף הבוחן את משקלם המשולב של מכלול הגורמים ומאפשר לנבא את סיכויי המוביליות של הפרט. נוסף על כך מידע אמפירי על מוביליות מתקבל בהכרח באיחור של דור, ולכן חסרה תמונת מצב עדכנית על שוויון ההזדמנויות של הילדים בהווה.

סקירת ספרות זו נועדה למפות את הידע הקיים בתחום המוביליות הבין-דורית, כמבוא לשני דוחות מחקר חדשים, אשר נועדו לגשר על פערי הידע הקיימים. הדוח הראשון "מוביליות חברתית-כלכלית בישראל: באיזה שלב נפתחים הפערים בין קבוצות?" מתמקד בזיהוי הדינמי של נקודות המפנה לאורך מסלול החיים. הדוח השני "מודל ניבוי למוביליות כלכלית" מציג מודל סטטיסטי אינטגרטיבי להערכת סיכויי המוביליות. יחד, שני המחקרים שואפים לספק תמונה מקיפה ומעמיקה יותר של תהליכי המוביליות בישראל ולהציע בסיס למדיניות מבוססת-נתונים לקידום שוויון הזדמנויות.

תוכן עניינים

1	1. מבוא
1	1.1 הגדרת מושגי יסוד
4	1.2 מבט השוואתי ומיקומה של ישראל
4	1.3 מבנה הסקירה
5	2. מטרת הסקירה
6	3. שיטה
7	4. יסודות המוביליות במשפחה ובגיל הרך
7	4.1 מסגרת תאורטית: תפקיד המשפחה בהעברה בין-דורית
8	4.2 השפעת הון כלכלי: השקעות, הכנסה ועושר
8	4.3 השפעת הון אנושי ותרבותי: השכלת הורים וסגנונות הורות
9	4.4 בריאות כרכיב במוביליות
11	5. מערכת החינוך כמנגנון לשיעתוק או למוביליות
11	5.1 חינוך לגיל הרך: חלון ההזדמנויות הראשון
12	5.2 בית הספר היסודי וחטיבת הביניים: התרחבות הפערים
12	5.3 הצומת הקריטי: בית הספר התיכון
13	5.4 השכלה גבוהה כשער למוביליות
14	6. שוק העבודה, פערים דיגיטליים ומגדר
14	6.1 תעסוקת הורים והעברה בין-דורית
14	6.2 אוריינות טכנולוגית ופער דיגיטלי
15	6.3 מוביליות ומגדר
16	7. סיכום: מן הספרות הקיימת למחקר הנוכחי
16	7.1 סיכום ממצאי הסקירה ופערי ידע מרכזיים
17	7.2 הרציונל המחקרי לדוחות המחקר "מוביליות חברתית-כלכלית בישראל: באיזה שלב נפתחים הפערים בין קבוצות?" ו"מודל ניבוי למוביליות"
19	רשימת מקורות

1. מבוא

1.1 הגדרת מושגי יסוד

מוביליות חברתית-כלכלית (ניידות או ניעות חברתית) מוגדרת כתנועתם של יחידים, משפחות או קבוצות חברתיות במעלה או במורד הסולם החברתי-כלכלי. מחקר המוביליות מבקש להבין עד כמה מיקומו של אדם במערכת הריבוד החברתי נקבע על ידי הרקע שממנו בא, ועד כמה עתידו מושפע מכישרונו, מהשכלתו וממאמציו.

בספרות המחקר נהוגה הבחנה בין שני סוגים עיקריים של מוביליות: מוביליות תוך-דורית (intragenerational mobility), העוסקת בשינויים במעמדו של אדם לאורך חייו, למשל, התקדמותו בסולם השכר מרגע כניסתו לשוק העבודה ועד לפרישתו; ולעומתה, מוביליות בין-דורית (intergenerational mobility), הבוחנת את הקשר בין מעמד החברתי-כלכלי של הורים לזה של ילדיהם בבגרותם (Blau & Duncan, 1967). מוביליות בין-דורית היא המוקד של סקירה זו.

בתוך המחקר הבין-דורי יש הבחנה נוספת בין מוביליות אבסולוטית למוביליות יחסית. מוביליות אבסולוטית בוחנת האם לדור הילדים, בממוצע, מצב כלכלי טוב יותר מזה של דור ההורים, למשל, עקב צמיחה כלכלית כללית. מוביליות יחסית, לעומת זאת, מתמקדת בשאלה האם ילדים להורים ממעמד חברתי-כלכלי נמוך מצליחים לשפר את מיקומם היחסי בסולם ההכנסות, ולהפך. מוביליות יחסית נחשבת למדד מדויק יותר לשוויון הזדמנויות, שכן היא מודדת את מידת הפתיחות של החברה למעברים בין מעמדות, כלומר, עד כמה המיקום בהתפלגות ההכנסות אינו תלוי במיקום של ההורים (Solon, 1999).

המחקר האקדמי מציע שתי גישות עיקריות למדידת מוביליות: הגישה הכלכלית, המתמקדת בהכנסות, והגישה הסוציולוגית, המתמקדת במעמד תעסוקתי.

מודלים כלכליים

הגישה הכלכלית רואה במוביליות הבין-דורית מדד מרכזי לשוויון הזדמנויות וליעילות כלכלית. היסודות התאורטיים והמושגיים של הספרות הכלכלית המודרנית על מוביליות בין-דורית נקבעו בעבודותיהם של בקר וטומס (Becker & Tomes, 1979, 1986) ולורי (Loury, 1981), בין היתר. המודלים הכלכליים המודרניים של מוביליות בין-דורית מדגישים כי העברת יתרון או חיסרון בין דורות מתרחשת דרך שני ערוצים משלימים: הראשון מתייחס להעברה בין-דורית ישירה מן ההורים לילדיהם, הכוללת לא רק תכונות מולדות ויכולות קוגניטיביות, וכישורים ומיומנויות לא קוגניטיביות, אלא גם משאבים משפחתיים, העדפות, אמונות ושיאיכות של ההורים, נורמות ורשתות חברתיות – כל מה שמקנה לילדים יתרון ראשוני שאינו תלוי במאמץ אישי. השני הוא השקעה בהון אנושי, הנעשית באמצעות החלטות ההורים ומדיניות ציבורית, ומשפיעה על איכות החינוך, על הבריאות ועל ההזדמנויות הזמינות לילד במשך חייו.

מנקודת מבט כלכלית, חברה בעלת רמת מוביליות נמוכה נתפסת לא רק בלתי הוגנת אלא גם יעילה פחות מחברה בעלת רמת מוביליות גבוהה, שכן קידום המוביליות הבין-דורית מוביל לצבירת הון אנושי והקצאתו יעילה יותר ובכך הוא תורם להתפתחות הכלכלית (Neidhöfer et al., 2024; Rodríguez Mora, 2009).

התאוריה הכלכלית גורסת כי יש מתאם שלילי בין אי-שוויון למוביליות חברתית, כאשר המנגנון המרכזי לכך הוא אי-שוויון בהשקעה בהון האנושי: ככל שגדלים פערי ההכנסות בין ההורים, כך גוברים הפערים בהשקעותיהם בחינוך ובהון האנושי של ילדיהם, דבר המפחית את רמת המוביליות החברתית (Neidhöfer et al., 2024).

בעבר כלכלנים התמקדו בעיקר במדדים כספיים מבוססי הכנסות ושכר, אך כיום מקובל להשתמש גם בהשכלה כסמן למעמד חברתי-כלכלי, בשל הקשר ההדוק שלה להכנסה ולתעסוקה (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2025).

נוסף על כך, המחקר הכלכלי התרחב כך שהוא כולל מדדים נוספים של יתרון כלכלי, כגון עושר (מדד נצבר אשר אינו נוגע להשתכרות חודשית), או חוב ואשראי (wealth, credit and debt) כגורמים מרכזיים המשפיעים על המוביליות הבין-דורית (Fisher & Johnson, 2023; Killewald et al., 2017; NASEM, 2025).

עושר נחשב לממד נפרד של רווחה חברתית-כלכלית מכיוון שהוא יכול לשמש בולם זעזועים כלכלי ולהיות מועבר ישירות מהורים לילדיהם באמצעות ירושות. מחקר עדכני מראה כי עושר משפחתי יוצר יתרונות מוקדמים ומעצב מוביליות בהכנסות, בחינוך ובתעסוקה של הדור הבא. כמו כן, עושר, שלא כמו הכנסה, פועל כמנגנון חזק לשימור יתרון בין-דורי, ואילו אשראי וחוב יכולים לשמש הן כמנועי הזדמנות למוביליות הן כמקורות סיכון משמעותיים (Fisher & Johnson, 2023; NASEM, 2025).

לסיכום, במודלים הכלכליים, המוביליות הבין-דורית תלויה בעיקר בהעברת היכולות מן ההורים לילדיהם, וכן בהשקעות פרטיות וציבוריות בהון אנושי (Neidhöfer et al., 2024). ככל שההזדמנויות לפיתוח ההון האנושי מחולקות חלוקה שוויונית יותר, כך המוביליות הבין-דורית גבוהה יותר. ההזדמנויות הללו מושפעות ישירות מתת-השקעה הנובעת, בין היתר, ממגבלות תקציב, מליקויים בשוק האשראי או מא-סימטריות במידע על אודות אפיקי השקעה יעילים (Heckman & Mosso, 2014).

מודלים סוציולוגיים

הגישה הסוציולוגית טוענת כי התמקדות בהכנסה בלבד מחמיצה היבטים חשובים של יציבות תעסוקתית, יוקרה וסמכות. גישה זו מודדת מוביליות על בסיס שינויים במיקום המעמדי (class position), המוגדר לרוב על פי סיווגי תעסוקה (יעיש, 2004; Goldthorpe, 2000). מחקרים מראים כי למעמד הפרט יש השפעה ניכרת על מסלולי ההכנסה שלו במשך החיים, וכי הקשר בין מעמד ההורים למעמד הילדים חשוב לא פחות מן הקשר בהכנסות (Yaish & Kraus, 2020).

הגישה הסוציולוגית הורחבה מאוד על ידי הכללת רכיבים פסיכולוגיים והתנהגותיים כחלק ממודל השגת הסטטוס. מודל זה עודכן מאז שנות השישים של המאה ה-20 על ידי הוספת גורמים פסיכו-חברתיים להסבר על ההישגים החינוכיים והתעסוקתיים המוקדמים של הילדים (Sewell et al., 1969). הספרות מצביעה על כך שהצלחה מושפעת מיכולות קוגניטיביות וגם מכישורים לא-קוגניטיביים, כגון כישורים אישיים של התמדה, משמעת עצמית ומוטיבציה, או כישורים חברתיים (Doren & Grodsky, 2016; Heckman et al., 2006). המנגנונים הפסיכולוגיים והאישיותיים הם חלק בלתי נפרד מהעברה בין-דורית של יתרונות. המשפחה היא המוסד המרכזי שבאמצעותו מושקעים משאבים בילדים, והיא מעצבת את התפתחות ההון האנושי משלב ההיריון ואילך. סביבת הטיפול בילד, ובכלל זה דפוסי ההורות, משפיעה ישירות על ההזדמנויות הכלכליות והחברתיות של הילדים. הרחבות

של מודל השגת הסטטוס מדגישות את תפקידם של גורמים אלו בעיצוב ההשכלה וההישגים המקצועיים המוקדמים (NASEM, 2025). לפיכך, מודל מלא של מוביליות בין-דורית נוגע הן ליכולות קוגניטיביות הן ליכולות לא קוגניטיביות, שהשפעתן ארוכת טווח אך מדידתן מורכבת יותר (NASEM, 2022).

בשנים האחרונות, חוקרים מתחום הסוציולוגיה החלו לערוך מחקרים על נושאים כמו גמישות השכר הבין-דורית ובניית תשתית מדידה למוביליות עושר, נושאים שנחשבו באופן מסורתי לתחומם של כלכלנים (Mitnik & Grusky, 2020; Pfeffer & Killewald, 2019). נוסף על כך עם הופעת נתונים מנהליים מקושרים, התאפשר לחוקרים מתחום הסוציולוגיה לבצע ניתוחי מגמה איכותיים המשתרעים אחורה עד למאה ה-19 (NASEM, 2022; Song et al., 2020).

הממצאים הנוכחיים מדגישים את החשיבות של ראיית הגישות הכלכליות והסוציולוגיות כמנגנונים משלימים, ואת הצורך המובהק במודל אינטגרטיבי כוללני. יש ערך רב במחקר שבוחן כמה סוגים של מוביליות בעת ובעונה אחת, מכיוון שניתוח זה יכול לסייע בהבהרת הכוח המניע מאחורי מגמות המוביליות (NASEM, 2022).

כלים למדידת מוביליות

הגישה הכלכלית בוחנת את הקשר הסטטיסטי בין הכנסות ההורים להכנסות ילדיהם. ישנם כמה מדדים מקובלים בגישה זו:

- **גמישות השכר הבין דורית (Intergenerational Elasticity – IGE):** הכלי הקלאסי למדידת מוביליות יחסית, מחושב באמצעות רגרסיית Log-Log. מדד זה אומד את אחוז השינוי הצפוי בהכנסת הילד בתגובה לשינוי של אחוז אחד בהכנסת הוריו. ערך קרוב ל-0 מצביע על מוביליות גבוהה (הכנסת ההורים כמעט שאינה מנבאת את הכנסת הילד), בעוד ערך קרוב ל-1 מצביע על מוביליות נמוכה וקשיחות חברתית גבוהה (Black & Devereux, 2011).
- **מדד ה-rank-rank:** מדד זה, שפותח על ידי הכלכלן ראג' צ'טי ואח' (Chetty et al., 2014a) והפך למקובל, בוחן את הקשר בין מיקומו (הדירוג באחוזונים) של ההורה בהתפלגות ההכנסות של דורו ובין מיקומו של הילד בהתפלגות ההכנסות של דורו שלו. שיפוע של 0.3, למשל, משמעו שעל כל עלייה של 10 אחוזונים בדירוג ההורה, דירוג הילד צפוי לעלות ב-3 אחוזונים. למדד זה יתרונות אחדים על פני ה-IGE, ובהם רגישות פחותה לערכי קיצון בהתפלגות ההכנסות וטיפול טוב יותר במקרים של הכנסה אפסית. מדד זה הוא המתודולוגיה המרכזית במחקר הנוכחי.
- **מטריצות מעבר:** כלי זה מספק תמונה מפורטת יותר של תנועה לאורך כל סולם ההכנסות. הוא מציג את ההסתברות של ילד להורים מעשירון או חמישון הכנסה מסוים להגיע לכל אחד מעשירוני/חמישוני ההכנסה בבגרותו. באמצעותו אפשר למדוד "דביקות" (stickiness) בתחתית ("רצפה דביקה") או בצמרת התפלגות ההכנסות.

1.2 מבט השוואתי ומיקומה של ישראל

אחד הממצאים הבולטים במחקר הבין-לאומי הוא הקשר ההפוך בין רמת אי-השוויון במדינה ובין רמת המוביליות הבין-דורית שבה. כלומר, ממצא זה מצביע על קשר חיובי בין אי-שוויון בתוצאות (הפערים הכלכליים) ובין אי-שוויון בהזדמנויות (הקושי להתקדם בסולם החברתי). קשר זה, המכונה **"עקומת גטסבי הגדול" (The Great Gatsby Curve)**, מראה כי במדינות עם אי-שוויון גבוה (כמו ארצות הברית ובריטניה), הרקע המשפחתי משפיע יותר על עתיד הילדים, לעומת מדינות עם אי-שוויון נמוך שבהן המוביליות גבוהה יותר (כמו מדינות סקנדינביה) (Corak, 2013).

מחקרים שונים מיקמו את ישראל במקום בינוני-נמוך לעומת מדינות מפותחות אחרות (OECD) מבחינת רמת המוביליות הבין-דורית בהכנסות. בעוד המוביליות בהשכלה גבוהה מזו שבמדינות מפותחות אחרות, המוביליות בהכנסות נמוכה יותר, ומצביעה על קשיחות מסוימת. עוצמת הקשר בין הכנסות ההורים להכנסות ילדיהם בישראל גבוהה מזו שבקנדה, בדנמרק ובשוודיה, למשל (גורדון ואח', 2022). זאת ועוד מחקרים מן השנים האחרונות חושפים פערים משמעותיים ברמת המוביליות בין קבוצות אוכלוסייה בישראל (אלוני וקריל, 2017; הלר, 2020).

אף שבעבר נחשבה ישראל לחברה בעלת רמת מוביליות גבוהה, בעיקר בזכות היותה מדינת מהגרים צעירה, בשני העשורים האחרונים ניכרת מגמה של היפוך איטי במוביליות החברתית שלה. מגמה זו משותפת למדינות מפותחות רבות ואינה ייחודית לישראל. בדירוג שערך הפורום הכלכלי העולמי (WEF) בשנת 2020, המבוסס על מדד המוביליות החברתית העולמי, דורגה ישראל במקום ה-33 מתוך 82 מדינות שנסקרו, עם ציון משוקלל של 68.1 (לוי ואח', 2021).

נתונים אלו מדגישים את החשיבות והרלוונטיות של מחקר מעמיק הבוחן את המנגנונים המעצבים את המוביליות בישראל כיום.

1.3 מבנה הסקירה

סקירה זו בוחנת את גורמי המפתח המשפיעים על מוביליות, כפי שעולה מספרות המחקר. ראשית, נדון ביסודות המוביליות המעוצבים במשפחה ובסביבה בגיל הרך, לרבות הון כלכלי, אנושי ותרבותי. שנית, נתמקד בתפקידה המרכזי של מערכת החינוך, מן הגיל הרך ועד להשכלה גבוהה, כמנגנון המאפשר או חוסם מוביליות. לאחר מכן נסקור את המעבר לשוק העבודה ואת הגורמים המשפיעים על מוביליות בבגרות. לבסוף, יובא סיכום הכולל זיהוי של פערי הידע המרכזיים ויצג את תרומתם לשדה המחקרי של שני דוחות המחקר העומדים בבסיס עבודה זו.

2. מטרת הסקירה

מטרת סקירה זו היא להעמיד תשתית ידע תאורטית ואמפירית עדכנית בנושא מוביליות חברתית-כלכלית, תוך מיפוי הגורמים המרכזיים המעצבים את שוויון ההזדמנויות בישראל ובעולם. הסקירה נועדה לשמש בסיס מושגי רחב להבנת המנגנונים המאפשרים או חוסמים מוביליות לאורך מעגל החיים.

לסקירה זו שלוש מטרות משנה:

1. **מיפוי הידע הקיים:** סקירת הספרות האקדמית, הכלכלית והסוציולוגית המרכזית בתחום, תוך זיהוי הגורמים המשפיעים על מוביליות בצמתים שונים: המשפחה והגיל הרך, מערכת החינוך ושוק העבודה.
2. **זיהוי פערי ידע:** הצבעה על היבטים שבהם הספרות הקיימת אינה מספקת תמונה מלאה, ובפרט היעדר מידע על תקופת החיים שבה נפתחים הפערים והיעדר כלי ניבוי בזמן אמת.
3. **הנחת תשתית למחקר ההמשך:** סקירה זו היא הנדבך הראשון בתוך פרויקט מחקרי רחב הכולל שני דוחות אמפיריים נוספים: "מוביליות חברתית-כלכלית בישראל: באיזה שלב נפתחים הפערים בין קבוצות?" ו"מוביליות חברתית כלכלית בין-דורית: מודל ניבוי". מטרת הסקירה היא לספק את הרקע המחקרי והרציונל לפיתוחם של דוחות אלו.

3. שיטה

מסמך זה נערך במתכונת של סקירת ספרות נרטיבית ואינטגרטיבית. תהליך העבודה כלל כמה שלבים עיקריים:

- **גיבוש מתווה הסקירה:** מבנה הסקירה והנושאים הנכללים בה גובשו בשיתוף פעולה הדוק עם צוות ג'וינט-אשלים, מזמיני המחקר. מטרת השיח המשותף הייתה למקד את הסקירה בסוגיות הרלוונטיות ביותר לפיתוח מענים ופרקטיקות לקידום מוביליות חברתית בשדה, ולהבטיח שהידע התאורטי יתורגם לתובנות בעלות ערך יישומי לקובעי מדיניות.
 - **איסוף המקורות:** בוצע חיפוש נרחב של ספרות אקדמית ומקצועית במאגרי מידע אלקטרוניים, תוך התמקדות בפרסומים עדכניים מן הארץ ומן העולם בתחומי הכלכלה, הסוציולוגיה, החינוך ומדיניות הציבורית.
 - **ניתוח וארגון המידע:** המקורות שאותרו נותחו וסווגו על פי שלבי ההתפתחות לאורך מסלול החיים של הפרט. בהתאם לכך, הממצאים בסקירה אורגנו בשלושה שערים מרכזיים:
 1. **יסודות המוביליות:** השפעת המשפחה, ההון האנושי והתרבותי והתפתחות בגיל הרך.
 2. **מערכת החינוך:** תפקיד בתי הספר, הסללה ונגישות להשכלה גבוהה כמנגנונים לשיעתוק או למוביליות.
 3. **בגרות ושוק העבודה:** השתלבות בתעסוקה, פערים דיגיטליים והיבטים מגדריים.
- גישה זו אפשרה יצירת תמונה כוללת המשלבת בין תאוריות קלאסיות ובין ממצאים אמפיריים עכשוויים, כבסיס להבנת האתגרים הייחודיים לישראל.

4. יסודות המוביליות במשפחה ובגיל הרך

4.1 מסגרת תאורטית: תפקיד המשפחה בהעברה בין-דורית

המשפחה היא הסוכן המרכזי בתהליך ההעברה הבין-דורית של סטטוס חברתי-כלכלי. הספרות בתחומי הסוציולוגיה והכלכלה מציעה מסגרות תאורטיות אחדות להבנת מנגנוני ההשפעה של המשפחה, המדגישות כי הרקע המשפחתי משפיע הן באמצעות משאבים כלכליים הן באמצעות מכלול של משאבים חומריים, קוגניטיביים וחברתיים המצטברים ומזינים אלו את אלו.

אחת התאוריות המרכזיות היא של הסוציולוג הצרפתי פייר בורדייה, שהבחין בין סוגי "הון" שונים שהורים מעבירים לילדיהם, ואשר משפיעים באופן מכריע על סיכוייהם בחיים (Bourdieu, 1986).

- **הון כלכלי (Economic Capital):** עוסק במשאבים החומריים של המשפחה – הכנסה, רכוש, נכסים ויכולת פיננסית.
- **הון אנושי (Human Capital):** מיוצג בעיקר דרך רמת ההשכלה של ההורים והמיומנויות שהם מעבירים. הורים משכילים נוטים להעניק לילדיהם סביבה עשירה בגירויים אינטלקטואליים, לסייע להם בלימודים, להציב בפניהם ציפיות אקדמיות גבוהות ולשמש מודל לחיקוי (Becker & Tomes, 1986).
- **הון תרבותי (Cultural Capital):** כולל את הערכים, הנורמות, השפה והידע התרבותי שהילד רוכש בביתו. הון זה מקנה לילדים "קלות" וביטחון באינטראקציה עם מוסדות חברתיים שונים, ובכללם מערכת החינוך, אשר מתגמלת קודים תרבותיים התואמים לאלו של המעמד הבינוני והגבוה.
- **הון חברתי (Social Capital):** עוסק ברשת הקשרים החברתיים של המשפחה. קשרים אלו יכולים לספק מידע על הזדמנויות תעסוקה, לפתוח הזדמנויות במקומות עבודה ולסייע בהתמודדות עם בירוקרטיה (Coleman, 1988).

גם למבנה המשפחה יש תפקיד בהעברה בין-דורית (Berger & Carlson, 2020; Seltzer, 2019). מחקרים מצביעים על יתרונות התפתחותיים לילדים במשפחות דו-הוריות נשואות (Kearney, 2023) ועל הישגים חינוכיים נמוכים בקרב ילדים שגדלו עם הורה יחיד (Cross, 2020; McLanahan & Sandefur, 1994). כמו כן נבחנה דינמיקה של אי-יציבות משפחתית, הקשורה ללידות מחוץ לנישואים ולהתפתחות הילד (Cherlin & Seltzer, 2014; Mitchell et al., 2015). מבנה המשפחה כולל גם את תפקידם של קרובים חורגים, שמעורבותם בהעברות בין-דוריות נמוכה יותר (Schoeni et al., 2022) ואת תרומתם של סבים וסבתות להעברת הון ומשאבים (Toney & Robertson, 2021; Zang et al., 2024). המושג הורחב כך שיכלול גם זיווג סלקטיבי (assortative mating) כגורם המעצב את הרכב המשפחה והמשאבים הזמינים בה (Beller, 2009).

4.2 השפעת הון כלכלי: השקעות, הכנסה ועושר

מודל ההשקעה המשפחתית (FIM – Family Investment Model) מציע כי הורים בעלי משאבים רבים יותר יכולים להשקיע יותר בהתפתחות ילדיהם. השקעות אלו הן גם פיננסיות ישירות וגם כוללות הקדשת זמן, יצירת סביבת לימודים בבית ומתן גישה להזדמנויות העשרה. כך, הורים אמידים משקיעים בממוצע יותר בילדיהם באמצעות תוכניות העשרה, שיעורים פרטיים (Díaz, 2019) ומגורים בשכונות איכותיות עם מערכות חינוך טובות יותר.

הקשר בין הכנסת הורים לתוצאות הילדים הוא אחד הממצאים המבוססים ביותר בספרות, והשפעתו מכרעת במיוחד בשנים הראשונות לחיים. הכלכלן זוכה פרס נובל ג'יימס הקמן טבע את המונח **"תאונת הלידה" (The accident of birth)** כדי להדגיש את החשיבות המכרעת של הסביבה המשפחתית שאליה נולד הילד (Heckman, 2011). במחקר עדכני, באולוס ואח' (Baulos et al., 2024) בחנו מחדש חמישים שנות נתונים מפרויקט [Perry Preschool](#) ומצאו כי השקעות איכותיות בגיל הרך מניבות השפעות מתמשכות ואף בין-דוריות על השכלה, תעסוקה ובריאות, ובכך מספקות עדות אמפירית נוספת לחשיבותה של הסביבה המוקדמת בעיצוב פערם כלכליים וחברתיים. מחקרים נוספים הראו כי השקעה בפיתוח מיומנויות בגיל הרך היא היעילה והמשתלמת ביותר, הן לפרט הן לחברה. פערים במיומנויות קוגניטיביות (כמו IQ), ובעיקר במיומנויות לא-קוגניטיביות (כמו שליטה עצמית, התמדה ומוטיבציה), נפתחים בגיל צעיר מאוד, עוד לפני הכניסה לבית הספר, ונוטים להתרחב עם הזמן. משפחות מעוטות הכנסה מתקשות להשקיע בילדיהן באותה רמה כמו משפחות מבוססות – מבחינת איכות התזונה, הטיפול הרפואי, מסגרות החינוך לגיל הרך (מעונות יום וגני ילדים איכותיים) והעשרה (ספרים, משחקים, חוגים). פערים מוקדמים אלו יוצרים "אפקט מצטבר", שכן מיומנויות שנרכשות בגיל צעיר הן בסיס לרכישת מיומנויות נוספות בשלבים מאוחרים יותר (Cunha & Heckman, 2007).

נוסף על ההכנסה השוטפת, יש חשיבות גוברת להבחנה בין **הכנסה** ובין **עושר** (נכסים). אי-שוויון בעושר הוא לרוב גדול יותר מאי-שוויון בהכנסות, והוא מועבר בין-דורית ישירות דרך ירושות ונכסים. בעלות על נכסים משפיעה על מוביליות חברתית (Grinstein et al., 2015; Huang et al., 2014; Weiss et al., 2014) ומחקרים מראים כי למשפחות ממוצא אפרו-אמריקני, למשל, יש סיכון גבוה יותר לחוות מוביליות כלפי מטה במונחי עושר, גם בנטרול משתנים אחרים (Pfeffer & Killewald, 2019).

4.3 השפעת הון אנושי ותרבותי: השכלת הורים וסגנונות הורות

רמת ההשכלה של ההורים היא אחד המנבאים החזקים ביותר להצלחת ילדיהם (Bukodi & Goldthorpe, 2013; Holmlund et al., 2011). הספרות מצביעה על כך שהשכלת ההורים מסבירה את תעסוקת הילדים (Erola et al., 2016) ועשויה למתן ירידה במוביליות ההכנסות הבין-דורית (Connolly et al., 2022) – הורים משכילים מקדישים יותר משאבים לקידום ילדיהם, ונצפים הבדלים ניכרים בזמן ההשקעה ובמשאבים הניתנים לילדים בין אימהות משכילות לאימהות שאינן משכילות (Currie & Moretti, 2003; McLanahan, 2004).

פרט להשכלה הפורמלית, לסגנון ההורות תפקיד מכריע. הסוציולוגית אנט לארו הבחינה בין שני סגנונות של הורות: **"טיפוח מתואם" (Concerted Cultivation)**, המאפיין משפחות מן המעמד הבינוני וכולל השקעה אינטנסיבית בפעילויות מאורגנות ושיח מתמיד; ו**"השגת צמיחה טבעית" (Accomplishment of Natural Growth)**, המאפיינת משפחות ממעמד הפועלים

ומתמקדת במתן תנאים בסיסיים לגדילה (Lareau, 2003). סגנון ה"טיפוח המתואם" מקנה לילדים יתרון משמעותי בהתמודדות עם דרישות המוסדות החברתיים.

לצד השפעות ההון האנושי והתרבותי של המשפחה, גם גורמי מאקרו, כגון רמת אי-השוויון ואיכות הממשל, מעצבים את עוצמת ההעברה הבין-דורית של השכלה. מחקר השוואתי רחב היקף מצא כי במדינות המאופיינות ברמת אי-שוויון גבוהה ובממשל חלש, ההשפעה של האב על רמת ההשכלה של הילדים חזקה יותר מזו של האם, מה שמעיד על דפוס מובהק של העברה בין-דורית הנשען בעיקר על ההשכלה של האב. זאת ועוד להשכלת ההורים יש השפעה חזקה יותר על הבנות מאשר על הבנים. לעומת זאת, במדינות בעלות רמת הכנסה גבוהה, רמת אי-שוויון נמוכה וממשל איכותי, השפעת האימהות מתחזקת. נוסף על כך מוביליות ההשכלה של הבנות גבוהה מזו של הבנים (Salomone Marino & Berrittella, 2024).

4.4 בריאות כרכיב במוביליות

הקשר בין מעמד חברתי-כלכלי לבריאות הוא דו-כיווני, מבוסס היטב בספרות ומתחיל עוד בשלב ההיריון. מצב בריאות ירוד בגיל הרך עלול לפגוע בהישגים בלימודים, להגביל אפשרויות תעסוקה בבגרות, ובכך לשמר את מעגל העוני הבין-דורי.

בריאות בשלבי החיים המוקדמים והשפעות ארוכות טווח

פערים חברתיים-כלכליים ניכרים כבר בתקופת ההיריון. תזונה לקויה של האם, חשיפה למתח ולזיהום הסביבה וגישה מוגבלת לשירותי בריאות איכותיים, כל אלו גורמים המשפיעים על התפתחות העובר ועל בריאותו (Kramer et al., 2000). כמו כן ילדים הגדלים במשפחות עניות חשופים יותר למחלות כרוניות, לבעיות שיניים ולבעיות התפתחות (Case et al., 2005).

בריאות ירודה של תינוק, ובפרט משקל לידה נמוך (LBW), נמצאה כמנבאת של הישגים נמוכים בלימודים בהמשך החיים (Conley & Bennett, 2001). מחקרים מראים כי משקל לידה נמוך קשור לתפקוד קוגניטיבי ירוד ולהסתברות נמוכה לסיים את התיכון. יתרה מכך, הספרות מצביעה על העברה בין-דורית של משקל לידה נמוך, כאשר אימהות שנולדו במשקל נמוך נוטות ללדת תינוקות במשקל נמוך בעצמן, במיוחד כשהן חיות באזורים עניים (Currie & Moretti, 2007; Royer, 2009).

מלבד ההשפעות של תנאי החיים ברחם ומשקל הלידה, גם עצם הלידה המוקדמת (Preterm Birth) קשורה למסלולי הכנסה ומוביליות בהמשך החיים. מחקר עדכני (Ahmed et al., 2024) הראה כי לידה מוקדמת קשורה להכנסה נמוכה יותר בבגרות. כמו כן בקרב מבוגרים שנולדו טרם זמנם נמצא סיכוי גבוה יותר למוביליות כלפי מטה וסיכוי נמוך יותר למוביליות כלפי מעלה, במיוחד בקרב מי שנולדו למשפחות בעלות הכנסה נמוכה.

השפעת הבריאות על תוצאות בשוק העבודה

בריאות לקויה בבגרות משפיעה ישירות על מוביליות תוך-דורית. מחקרים מראים קשר חזק בין בריאותו של אדם ובין אינדיקטורים מרכזיים בשוק העבודה כמו מצב תעסוקתי, רמות שכר וכישורים. אנשים שחווים הרעה במצב בריאותם נוטים להפחית את שעות

העבודה השבועית שלהם, מה שמוביל לירידה בהכנסה ובסבירות להישאר בכוח העבודה (Smith, 1999). נוסף על כך בריאות לקויה עלולה לפגוע ברמת החיים עקב הוצאות רפואיות רבות, שבמקרים קיצוניים יכולות להוביל לפשיטת רגל (Himmelstein et al., 2005).

גורמים מבניים: נגישות לשירותי בריאות

לאיכות שירותי הבריאות ולנגישותם תפקיד חשוב בקשר שבין מעמד לבריאות. במדינות כמו ארצות הברית, שבהן ביטוח בריאות אינו אוניברסלי, חובות רפואיים הם גורם מרכזי לפשיטת רגל (Bass, 2019). בישראל, על אף קיומו של ביטוח בריאות ממלכתי, יש פערים בולטים באיכות ובזמינות של שירותי הרפואה בין המרכז לפריפריה. דוח של משרד הבריאות משנת 2021 הצביע על פערים בכוח אדם רפואי ובתשתיות, פערים שהודגשו ביתר שאת במהלך משבר מגפת הקורונה. פערים אלו משמרים את אי-השוויון בתחום הבריאות, ומפחיתים את הסיכויים למוביליות חברתית וכלכלית (משרד הבריאות, מינהל תכנון אסטרטגי וכלכלי, 2021).

5. מערכת החינוך כמנגנון לשיעתוק או למוביליות

מערכת החינוך ניצבת בצומת מרכזי בתהליך המוביליות החברתית. מחד גיסא, היא נושאת הבטחה להיות "המשווה הגדולה" (Great Equalizer), המאפשרת לילדים בעלי פוטנציאל גבוה מרקע חברתי-כלכלי נמוך לרכוש את ההון האנושי הנדרש כדי לשפר את מצבם. מאידך גיסא, הספרות בתחומי הסוציולוגיה והכלכלה מראה כיצד אותה מערכת עלולה לפעול כמנגנון של שיעתוק חברתי, המשמר ואף מעצים את הפערים הקיימים בין קבוצות שונות בחברה (Bourdieu & Passeron, 1990). פרק זה יסקור את הצמתים המרכזיים לאורך מסלול החינוך, מן הגיל הרך ועד להשכלה גבוהה, ויבחן כיצד הם משפיעים על סיכויי המוביליות של ילדים.

5.1 חינוך לגיל הרך: חלון ההזדמנויות הראשון

ההכרה בחשיבותן המכרעת של שנות החיים הראשונות להתפתחות קוגניטיבית, רגשית וחברתית הפכה לקונצנזוס במחקר (Heckman, 2011). פערים בהון האנושי מתחילים להיווצר עוד לפני הכניסה למערכת החינוך הפורמלית. מחקרים מראים כי כבר בגיל 18 חודשים ניכרים פערים של עד שישה חודשים באוצר המילים וביעילות עיבוד השפה בין ילדים מרקע חברתי-כלכלי גבוה ובין ילדים מרקע חברתי-כלכלי נמוך (Fernald et al., 2013). פערים אלו מוסברים, בין היתר, על ידי הבדלים בכמות ובאיכות הגירויים הלשוניים והאינטראקציות שאליהם הילדים נחשפים בסביבתם הביתית. שונות ביכולת הקריאה של ילדים צעירים, למשל, הוסברה על ידי מאפיינים של ההורים כמו רמת ההשכלה ויוקרת המקצוע שלהם (Chen et al., 2018). לפערים מוקדמים אלו בהון האנושי הבסיסי השפעה מתמשכת ומצטברת.

התערבויות חינוכיות איכותיות בגיל הרך הוכחו כבעלות התשואה הגבוהה ביותר מבחינת צמצום פערים והשפעה ארוכת טווח על הישגים בלימודים, על תעסוקה ועל בריאות בבגרות. כרויקט Abecedarian המפורסם בארצות הברית, לדוגמה, סיפק תוכנית העשרה אינטנסיבית לילדים מרקע חברתי-כלכלי נמוך מינקות ועד גיל 5. מעקב ארוך טווח הראה כי בבגרותם הגיעו משתתפי התוכנית להישגים אקדמיים ותעסוקתיים גבוהים משמעותית מאלו של קבוצת הביקורת, לרבות שיעורי תעסוקה והכנסה כפולים (Campbell et al., 2012). ממצאים אלו מדגישים כי השקעה מוקדמת ואיכותית יכולה לשבור את מעגל החיסרון הבין-דורי.

עם זאת, הגישה למסגרות חינוך איכותיות בגיל הרך אינה שוויונית. פערים בזמינות, באיכות ובעלות של מסגרות החינוך-טיפול לגיל הרך יוצרים חסמים משמעותיים בפני משפחות מעוטות יכולת, מאחר שהן אינן יכולות ליהנות באותה מידה ממעונות ציבוריים מפותחים או ממסגרות פרטיות איכותיות. כתוצאה מכך, ילדים ממשפחות אלו נחשפים למסגרות איכותיות פחות או חסרות פיקוח, דבר הפוגע בהתפתחותם המוקדמת. מגבלה זו בהזדמנויות החינוך והטיפול המוקדם מובילה להעמקת הפערים בחברה ולהנצחת חוסר השוויון החברתי-כלכלי.

5.2 בית הספר היסודי וחטיבת הביניים: התרחבות הפערים

הכניסה לבית הספר היסודי היא השלב שבו הפערים, שהחלו להיווצר בגיל הרך, מתחילים להימדד ולהפוך לרשמיים. שונות בהישגים בלימודים בראשית שנות הלימוד מוסברת ברובה על ידי מאפיינים חברתיים-כלכליים (Arnold & Doctoroff, 2003). מחקרים מראים כיצד פערים אלו אינם נסגרים עם הזמן, אלא הולכים ומתרחבים. תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך לא רק מתחילים עם ידע חסר, אלא גם מפגינים שיעור נמוך יותר של שיפור בביצועים האקדמיים לאורך זמן (Helbling et al., 2019). תופעה זו, המכונה לעיתים "אפקט מתי" (Matthew Effect), מתארת כיצד יתרון התחלתי מוביל לצבירת יתרונות נוספים, ואילו חיסרון התחלתי גורר פיגור גדל והולך.

כמה מגננונים מרכזיים בתוך מערכת החינוך תורמים להתרחבות הפערים בשלב זה:

- **סגרגציה (הפרדה) ואי-שוויון בין בתי ספר:** בישראל יש רמה גבוהה של סגרגציה במערכת החינוך, הן על בסיס מגזר (יהודי/ערבי, ממלכתי/ממלכתי-דתי/חרדי) הן על בסיס חברתי-כלכלי בתוך האוכלוסייה היהודית. ילדים נוטים ללמוד בבתי ספר שהרכבם החברתי-כלכלי דומה לזה של שכונת מגוריהם. להרכב החברתי של בית הספר ("אפקט עמיתים"), להון החברתי וללכידות הקהילתית יש השפעה מוכחת על הישגי התלמידים, מלבד הרקע האישי שלהם (Connor & Storper, 2020). בתי ספר באזורים מבוססים נהנים ממשאבים רבים יותר (לרבות תשלומי הורים), מאיכות מורים גבוהה יותר ומאקלים לימודי התומך בהצטיינות.
- **אקלים בית ספרי ותחושת שייכות:** תחושת השייכות של תלמיד לבית הספר היא גורם מפתח המשפיע על המוטיבציה שלו, על מעורבותו הרגשית ועל הישגיו האקדמיים (Goodenow, 1993). תלמידים מרקע חברתי-תרבותי השונה מן הזרם המרכזי עלולים לחוות תחושת זרות וניכור, הפוגעת ביכולתם לממש את הפוטנציאל הלימודי. יחסים עם מורים כמבוגרים משמעותיים וחוויה כללית של הצלחה בבית הספר משפיעים על התפיסה העצמית ועל הבחירות העתידיות של התלמיד (Koçak et al., 2022).
- **איכות המורים:** איכות ההוראה היא הגורם בעל המשמעות הרבה ביותר בתוך בית הספר המשפיע על הצלחת תלמידים. עם זאת, יש תיעוד נרחב לתופעה של שיבוץ לא שוויוני, שלפיה מורים מנוסים ואיכותיים נוטים להתרכז בבתי ספר חזקים, ואילו בבתי ספר בפריפריה ובשכונות מוחלשות מתמודדים עם תחלופה גבוהה של מורים ועם מחסור במורים מקצועיים במקצועות הליבה.

5.3 הצומת הקריטי: בית הספר התיכון

המעבר לחטיבה העליונה הוא צומת קריטי שבו מתקבלות החלטות המשפיעות ישירות על הנגישות להשכלה גבוהה ועל מסלול הקריירה העתידי.

- **הקבצות והסללה (Tracking):** מנגנון ההקבצות במקצועות הליבה (בעיקר מתמטיקה ואנגלית) הוא אחד המנגנונים המרכזיים לשיעוטק אי-שוויון. תלמידים המשובצים להקבצות נמוכות נחשפים לתכני לימוד מצומצמים יותר, לציפיות נמוכות יותר מן המורים ולדימוי עצמי נמוך, וכתוצאה מכך סיכוייהם להגיע לתעודת בגרות איכותית קטנים משמעותית (Oakes, 2005). השיבוץ להקבצות מושפע במקרים רבים גם מרקע חברתי-כלכלי וממוצא.

- **מערך בחינות הבגרות והבחינה הפסיכומטרית:** תעודת הבגרות, ובפרט איכותה (מספר היחידות במקצועות הליבה), היא השער המרכזי להשכלה הגבוהה. יש פערים עצומים בזכאות לבגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות בין תלמידים מרקעים שונים ובין תלמידים המתגוררים במרכז או בפריפריה. הבחינה הפסיכומטרית היא חסם נוסף, כאשר מחקרים מראים מתאם חזק בין הצלחה בבחינה ובין הרקע החברתי-כלכלי של הנבחן. בישראל, פערים אלו ניכרים במיוחד בין קבוצות אתנו-לאומיות שונות – ציוניהם של אשכנזים גבוהים בממוצע מאלו של מזרחים, ואלו האחרונים גבוהים בממוצע מאלו של ערבים (Feniger et al., 2015).

5.4 השכלה גבוהה כשער למוביליות

השכלה גבוהה היא המנבא החזק ביותר להצלחה כלכלית ולמוביליות כלכלית מעלה. התשואה להשכלה, כלומר פרמיית השכר של אקדמאים על פני מי שאינם אקדמאים, גבוהה במיוחד בישראל. עם זאת, הדרך לאקדמיה רצופה חסמים עבור צעירים מרקע מוחלש:

- **חסמי כניסה והתנהגות בחירה:** צעירים מרקע כלכלי-חברתי נמוך מתמודדים עם מחסור במידע והכוונה, עם קושי במימון שכר הלימוד והוצאות המחיה, ולעיתים קרובות עם ציוני בחינות בגרות ופסיכומטרי שאינם מספיקים לקבלה לחוגים המבוקשים. מחקר פורץ דרך של הוקסבי ואייברי (Hoxby & Avery, 2012) הראה כי גם כאשר יש להם הישגים גבוהים, תלמידים מרקע נמוך נוטים פחות להגיש מועמדות למוסדות יוקרתיים. התנהגותם מושפעת יותר מבני קבוצת ההכנסה שלהם מאשר מבני קבוצת ההישגים שלהם, בין היתר עקב חשיפה פחותה למידע רלוונטי בסביבתם הקרובה. כתוצאה מכך, הם נוטים יותר לפנות למכללות, שבהן התשואה הכלכלית ללימודים נמוכה יותר בממוצע.
- **הבדלים בין מוסדות וחוגי לימוד (ריבוד אופקי):** מלבד השאלה האם לרכוש השכלה גבוהה (ריבוד אנכי), יש חשיבות גוברת לשאלה מה לומדים והיכן (ריבוד אופקי). יש פער ניכר בתשואה להשכלה לא רק בין אוניברסיטאות למכללות, אלא גם בין תחומי הלימוד. בוגרי מקצועות טכנולוגיים (מדעי המחשב, הנדסה) נהנים משכר גבוה משמעותית מבוגרי מדעי הרוח והחברה. הפערים החברתיים-כלכליים בכניסה לאקדמיה מתבטאים גם בריכוז-יתר של סטודנטים מרקע מבוסס (למשל, אשכנזים ותיקים בישראל) בחוגים היוקרתיים והמתגמלים ביותר, בעוד סטודנטים מזרחים ומהגרים נוטים פחות להירשם לתוכניות יוקרתיות אלו (Feniger et al., 2015). עוד נמצא כי בחירת המוסד על ידי הילדים מושפעת מן המוסד שבו למדו הוריהם, מה שמדגים העברה בין-דורית של הון תרבותי ורשתות חברתיות (Eldegwy et al., 2022).

לסיכום, מערכת החינוך בישראל, על כל שלביה, מציגה תמונה מורכבת. היא מאפשרת סיפורי הצלחה ומוביליות אך כוללת בתוכה מנגנונים מבניים רבים אשר נוטים לשמר ואף להעמיק את הפערים החברתיים-כלכליים, ובכך מקשה על מימוש הפוטנציאל המלא של שוויון הזדמנויות.

6. שוק העבודה, פערים דיגיטליים ומגדר

המעבר ממערכת החינוך לשוק העבודה הוא שלב מכריע נוסף במסלול המוביליות החברתית. ההון האנושי שנרכש בלימודים הוא המשאב העיקרי שאמור להיות מתורגם להצלחה תעסוקתית וכלכלית. עם זאת, מחקרים מראים כי תהליך זה אינו ניטרלי ומושפע ממגוון גורמים שחורגים מהישגים בלימודים בלבד. פרק זה יבחן את המנגנונים המרכזיים המעצבים את ההשתלבות בשוק העבודה, לרבות השפעת הרקע המשפחתי, הפער הדיגיטלי והבדלים מגדריים.

6.1 תעסוקת הורים והעברה בין-דורית

יש קשר חזק ומתועד היטב בין תעסוקת ההורים לתעסוקת ילדיהם (Mocetti, 2016). היוקרה החברתית של מקצוע ההורים, שהיא סמן לריבוד חברתי ולהיררכייה (Goldthorpe & Hope, 1974), מהווה מנבא משמעותי לכיוון המוביליות של ילדיהם. מחקרים מראים כי למשרות בעלות שכר נמוך ויוקרה נמוכה יש עמידות בין-דורית מהותית, כלומר, ילדים להורים במשרות אלו נוטים להישאר במשרות דומות, מה שמצביע על התמדה חזקה בתחתית סולם התעסוקה (Haeck & Laliberté, 2025).

ההעברה הבין-דורית של מקצועות מוסברת באמצעות שני מנגנונים עיקריים:

- **העברת הון אנושי ספציפי:** ילדים להורים בעלי מקצועות מסוימים, בין רופאים (Laband & Lentz, 1983) ובין עובדי צווארון כחול (Beck, 1983), נחשפים מגיל צעיר לידע, לכישורים, לשפה ולנורמות הנדרשות במקצוע. חשיפה זו מקנה להם יתרון משמעותי על פני בני גילם בתהליך ההכשרה וההשתלבות באותו תחום.
 - **הון חברתי ונפטיים:** רשתות חברתיות וקשרים משפחתיים ממלאים תפקיד חשוב בפתיחת דלתות ובסיוע להשתלבות בשוק העבודה. תופעה זו בולטת במיוחד במקצועות חופשיים, כמו עריכת דין או רוקחות באיטליה, שבהם רגולציה מחמירה עשויה לחזק את הנטייה להעברה משפחתית של המקצוע (Mocetti et al., 2022; Raitano & Vona, 2021).
- מנגנונים אלו פועלים לשימור היתרון של ילדים מרקע מבוסס, גם כאשר רמת ההשכלה הפורמלית שלהם זהה לזו של ילדים מרקע נמוך.

6.2 אוריינות טכנולוגית ופער דיגיטלי

בעידן המודרני, מיומנויות דיגיטליות הן תנאי הכרחי להשתלבות במגוון רחב של מקצועות. עם זאת, הגישה לטכנולוגיה והשימוש בה אינם שוויוניים ויוצרים פער דיגיטלי המשפיע על מוביליות. המחקר מבחין בין שני סוגי פערים:

- **פער בנגישות (First-level digital divide):** ההבדל בנגישות הפיזית למחשבים ולאינטרנט. פער זה הצטמצם משמעותית במדינות המפותחות, אך הוא עדיין קיים (Van Dijk, 2012).
- **פער במיומנויות ובשימוש (Second-level digital divide):** הבדלים משמעותיים יותר קיימים באופן השימוש בטכנולוגיה. צעירים מרקע חברתי-כלכלי גבוה נוטים להשתמש במחשבים ובאינטרנט למטרות למידה, רכישת ידע ופיתוח כישורים ("יישומים")

רציניים"), ואילו צעירים מרקע חברתי-כלכלי נמוך נוטים להשתמש בהם בעיקר לבידור ורשתות חברתיות ("יישומים בידוריים") (Harris et al., 2017; Van Dijk, 2012). דפוסי שימוש אלו נמצאו קשורים לביצועים אקדמיים נמוכים יותר (Chen & Liu, 2021).

הבדלים אלו בדפוסי השימוש מובילים לפערים בהון האנושי הדיגיטלי אשר מתורגמים לפערים בהזדמנויות התעסוקתיות. שוק העבודה עובר שינויים מואצים עם עליית הבינה המלאכותית (AI), המובילה להחלפת עובדים במקצועות רבים (Frey & Osborne, 2017) אך גם ליצירת תפקידים חדשים הדורשים מיומנויות גבוהות (Trajtenberg, 2018). תהליך זה עלול להגביר את אי-השוויון, כאשר עובדים בעלי מיומנויות נמוכות נפגעים יותר (Muhammad et al., 2023). באופן מעניין, מחקרים מראים שה-AI עשוי דווקא לקדם מוביליות מקצועית בקרב משפחות מן המעמד הבינוני והנמוך, על ידי החלשת הקשר הבין-דורי במקצועות מסורתיים (Wang et al., 2023).

6.3 מוביליות ומגדר

ישנם הבדלים מגדריים מובהקים בדפוסי המוביליות. מחקרים באירופה מצאו כי גברים חווים התמדה חברתית חזקה ואילו נשים נוטות לחוות יותר מוביליות מעמדית, כלומר, יש להן סיכוי גבוה יותר להיות במעמד חברתי שונה מזה של הוריהן (Bukodi & Paskov, 2020). עם זאת, אין פירוש הדבר שהן מגיעות בהכרח למעמד גבוה יותר, ולעיתים המוביליות שלהן מוגבלת על ידי מחסומים הייררכיים ותלות גאוגרפית.

מחקר עדכני (Brandén et al., 2023) מצא כי החל מאמצע שנות השמונים נרשמה עלייה ברמת ההתמדה – עוצמת הקשר בין הכנסת ההורים להכנסת ילדיהם בבגרות – בקרב נשים, הן מצד האימהות הן מצד הבנות, ואילו רמת ההתמדה בין אבות לבנים נותרה כמעט ללא שינוי. מגמה זו נצפתה הן בשוודיה הן בארצות-הברית, למרות ההבדלים ביניהן במדיניות הרווחה ובשוק העבודה, והיא מעידה על שינוי מבני בתפקידן הכלכלי של נשים. החוקרים מסבירים שהעלייה נובעת בעיקר מהתחזקות הקשר שבין תעסוקת האם והשכלתה ובין הכנסת ילדיה בבגרות. עם כניסתן הגוברת של נשים לשוק העבודה ועליית שיעור האימהות העובדות, ההכנסה של האם הפכה לסמן מרכזי של משאבי המשפחה. לפיכך, לא רק שהכנסת האב משפיעה על סיכויי הילדים לשחזר את מעמדו הכלכלי, אלא גם הכנסת האם – במיוחד עבור בנות – הפכה לרכיב משמעותי בעיצוב ההזדמנויות הכלכליות הבין-דוריות (Brandén et al., 2023). **בישראל, כמו במדינות רבות, נשים עקפו את הגברים ברכישת השכלה גבוהה, אך יתרון זה לא תמיד מתורגם במלואו לשוק העבודה.** יש עדיין פערי שכר מגדריים בכל רמות ההשכלה, ונשים עדיין סובלות מתת-ייצוג בתפקידי ניהול בכירים ובמקצועות הטכנולוגיים המתגמלים ביותר. בחירות התעסוקה של נשים וגברים עדיין מושפעות במידה רבה מתפיסות מגדריות ומציפיות חברתיות הנרכשות במשפחה ובבית הספר, אשר משפיעות על מסלולי הקריירה ועל פוטנציאל ההשתכרות (Koçak et al., 2022).

לסיכום, שוק העבודה בישראל אינו מאופיין בהכרח בשוויון הזדמנויות. רקע משפחתי, מיומנויות דיגיטליות ומגדר הם גורמים משמעותיים המשפיעים על סיכויי ההצלחה והמוביליות של צעירים, ובמקרים רבים על אף הכישורים וההשכלה שרכשו ובמנותק מהם.

7. סיכום: מן הספרות הקיימת למחקר הנוכחי

סקירת ספרות זו הציגה תמונה רב-ממדית ומורכבת של הגורמים המשפיעים על מוביליות חברתית-כלכלית. נבחנו התהליכים החל מן היסודות המתעצבים במשפחה ובגיל הרך, דרך תפקידה המכריע של מערכת החינוך כזירה מרכזית לשיעתוק או למוביליות, וכלה במעבר המכריע לשוק העבודה. מן הסקירה עולה כי המודלים הכלכליים והסוציולוגיים מספקים מסגרות תאורטיות להבנת התופעה, אך עדיין יש פערי ידע משמעותיים, בפרט בהקשר הישראלי הייחודי. פרק זה יסכם את הממצאים המרכזיים, יצביע על השאלות שנותרו פתוחות ויבסס את הרציונל המחקרי לשני הדוחות המשלימים שהם ליבת מחקר זה.

7.1 סיכום ממצאי הסקירה ופערי ידע מרכזיים

- **העברה בין-דורית חזקה ורבת פנים:** הספרות הבין-לאומית והישראלית מצביעה בעקביות על קשר חזק בין הרקע החברתי-כלכלי של הורים ובין תוצאות חייהם של ילדיהם. קשר זה אינו מתמצה בהעברה חומרית בלבד; הוא מתחיל עוד לפני הלידה ומתעצב דרך מנגנונים מורכבים של השקעות הורים בהון אנושי, העברת הון תרבותי (Bourdieu, 1985), וסגנונות הורות שונים המקנים יתרונות או חסרונות באינטראקציה עם מוסדות חברתיים (Lareau, 2003).
- **מערכת החינוך כזירה מרכזית להצטברות פערים:** בית הספר, שאמור לשמש מנוע מרכזי למוביליות על בסיס כישרון, הוא בפועל זירה מרכזית שבה פערים התחלתיים מתקבעים ולעיתים אף מתרחבים. למרות האידיאל המריטוקרטי (לפיו השגת מעמד אישי והשגת תפקידים צריכים להיעשות על בסיס כישורים והישגים אישיים), תהליכים כמו סגרגציה בין בתי ספר, איכות הוראה לא אחידה, פערים בהישגים במבחנים סטנדרטיים (כגון מיצ"ב ופיז"ה) ובחירת מגמות לימוד בתיכון, תורמים יחד לשיעתוק האי-שוויון מדור לדור.
- **שוק העבודה כמשקף ומעצים פערים:** ההשכלה הפורמלית אינה הגורם היחיד הקובע הצלחה תעסוקתית. הון חברתי וקשרים משפחתיים (נפוצים), מיומנויות דיגיטליות ומגדר ממלאים תפקיד משמעותי, ולעיתים קרובות פועלים לשימור היתרון של קבוצות חזקות, גם כאשר רמת ההשכלה זהה. פערי הידע המרכזיים העולים מן הסקירה הם:
- **הצטברות הפערים לאורך זמן:** הספרות מזהה נקודות כשל רבות אך חסר מחקר שיטתי, בפרט בישראל, המתחקה באופן אמפירי אחר הצטברות הפערים בין קבוצות שונות באוכלוסייה לאורך מסלול החיים: מן הגיל הרך, דרך צמתים מרכזיים במערכת החינוך ועד לשוק העבודה. לא ברור דיו מהם הצמתים הקריטיים ביותר שבהם הפערים נפתחים או מתעצמים באופן הניכר ביותר.
- **מידה ותגובה בזמן אמת:** מדדי מוביליות מסורתיים, כמו rank-rank, מספקים תמונת מצב היסטורית באיחור של דור שלם. פער זמן זה מקשה על קובעי מדיניות להבין את מצב שוויון ההזדמנויות בחברה בהווה ולהגיב אליו בכלים יעילים ובזמן אמת.

- **שירות צבאי:** אחד החסמים המרכזיים להבנה מלאה של תהליכי מוביליות חברתית-כלכלית בישראל, אשר נעדר מסקירה זו, הוא תפקידו הייחודי של השירות הצבאי. לצד היותו של השירות בצה"ל חובה אזרחית, הוא גם צומת מכריע במסלול חייהם של רבים. הוא משמש מנגנון פוטנציאלי רב עוצמה למוביליות חברתית באמצעות הקניית הון אנושי (הכשרה טכנולוגית, מיומנויות ניהול וניסיון מעשי), יצירת הון חברתי (רשתות קשרים) ומתן איתות יוקרה לשוק העבודה האזרחי, במיוחד עבור המשרתים ביחידות מובחרות. אי לכך, התעלמות מהשפעת השירות הצבאי מותירה פער לא מבוטל בהבנת המנועים והחסמים למוביליות הייחודיים לחברה הישראלית. למרות ההכרה בחשיבותו של השירות הצבאי, נאלצנו שלא לכלול רכיב זה בניתוח המרכזי של דוחות המחקר הנוכחיים, וזאת בשל היעדר נגישות לנתונים מקיפים ומתאימים. לצורך בחינה מעמיקה נדרשים נתונים המקשרים בין מאפייני השירות של הפרט (סוג היחידה, תפקיד, דרגה) ובין הרקע החברתי-כלכלי של הוריו ותוצאותיו הכלכליות בבגרותו. בניסיון לגשר על פער זה, בחנו את הקשר בין שירות צבאי של הורים (משתנה "כן/לא") למוביליות הילדים עבור תת-מדגם קטן באוכלוסיית המחקר, באמצעות שימוש בנתוני הסקר החברתי של הלמ"ס. בשל מגבלות המדגם, הממצאים שהתקבלו לא היו חדשים ומובהקים דיים. לכן, אנו ממליצים לבצע מחקר המשך ייעודי, אשר יתמקד באיסוף ובניתוח של נתונים מפורטים בנושא, כדי לאפשר הבנה מלאה ומבוססת של תפקיד הצבא בעיצוב שוויון ההזדמנויות בישראל.

7.2 הרציונל המחקרי לדוחות המחקר "מוביליות חברתית-כלכלית בישראל: באיזה שלב נפתחים הפערים בין קבוצות?" ו"מודל ניבוי למוביליות"

פערי ידע אלו מובילים ישירות לצורך בשני מחקרים המשלימים זה את זה ומספקים יחד תמונה מקיפה ומענה לאתגרים שהוצגו.

דוח "מוביליות חברתית-כלכלית בישראל: באיזה שלב נפתחים הפערים בין קבוצות?"

כדי להבין כיצד אפשר לקדם מוביליות ביעילות, יש צורך חיוני למפות בשיטתיות היכן ומתי נוצרים ומתרחבים הפערים בהזדמנויות בין קבוצות שונות בחברה הישראלית. דוח זה עונה על צורך זה על ידי:

- **ניתוח אמפירי של צמתים קריטיים לאורך מסלול החיים:** בחינה שיטתית של פערים בהישגים, החל ממבחני המיצ"ב בבית הספר היסודי, דרך בחינות הבגרות והבחינה הפסיכומטרית ועד לרכישת השכלה גבוהה.
- **איתור נקודות התערבות אסטרטגיות:** זיהוי השלבים שבהם התערבות ממוקדת עשויה להיות היעילה ביותר במניעת התרחבות הפערים וצמצומם.
- **מתן בסיס נתונים מוצק למדיניות מבוססת ראיות:** הצגת תשתית אמפירית לקובעי מדיניות המעוניינים לעצב התערבויות מותאמות ומדויקות.

דוח "מודל ניבוי למוביליות"

כדי להתגבר על מגבלת הזמן המובנית במחקר מוביליות, יש צורך בכלי שיאפשר הערכה של סיכויי מוביליות עתידיים בזמן אמת. דוח זה עונה על צורך זה על ידי:

- **בניית מודל סטטיסטי לחיזוי:** פיתוח מודל המנבא את סיכויי המוביליות הכלכלית של ילדים על בסיס נתונים הנאספים בשלבים מוקדמים בחייהם (כגון מאפייני רקע משפחתיים, הישגים בלימודים ומאפייני סביבה חינוכית).
- **יצירת כלי יישומי למדיניות פרואקטיבית:** מתן כלי לקובעי מדיניות שיאפשר זיהוי מוקדם של אוכלוסיות בסיכון, הערכת ההשפעה הפוטנציאלית של רפורמות והתערבויות וניטור שוטף של מצב שוויון ההזדמנויות, בלי להמתין עשרות שנים למדידה ישירה. לסיכום, שני הדוחות יחד מספקים מענה מקיף לפערי הידע המרכזיים בספרות. הם אינם תורמים רק להבנה האקדמית של תהליכי מוביליות בישראל, אלא גם מספקים כלים קונקרטיים וחדשניים לעיצוב מדיניות יעילה, שמטרתה לקדם חברה שוויונית וצודקת יותר.

רשימת מקורות

- אלוני, צ. וקריל, ז. (2017). מוביליות בין-דורית בשכר בישראל – השוואה בינלאומית ובין קבוצות אוכלוסייה. אגף הכלכלן הראשי, משרד האוצר. https://www.gov.il/BlobFolder/reports/article_18052017/he/economy_and_research_Articles_Article_18052017.pdf
- גורדון, ג., פלוג, ק. ופורטל, ר. (2022). מוביליות בין-דורית בישראל : האם הפערים מצטמצמים מדור לדור? מחקר מדיניות 183, המכון הישראלי לדמוקרטיה. <https://www.idi.org.il/books/48207>
- הלר, א. (2020). נידודות בין דורית בישראל. מחקרים לדיון 134. המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון. https://www.btl.gov.il/Publications/research/Pages/mechkar_134.aspx
- יעיש, מ. (2004). מעמדות בישראל. מגמות: רבעון למדעי ההתנהגות 43(2), 267–286. <https://www.jstor.org/stable/23658039>
- לוי, א., בוקעי, י., וקרני, ד. (2021). מוביליות חברתית-כלכלית בישראל וסקירה של תוכניות לאומיות בבריטניה, דנמרק, קנדה ונורבגיה. ג'וינט ישראל-אשלים. <https://www.thejoint.org.il/digital-library/4206/>
- משרד הבריאות, מינהל תכנון אסטרטגי וכלכלי. (2021). אי השוויון בבריאות והתמודדות עמו בשגרה ובקורונה 2020. publications.inequality-inequality-2020.pdf
- Ahmed, A. M., Pullenayegum, E., McDonald, S. D., Beltempo, M., Premji, S. S., Shoukry, R., Pole, J. D., Bacchini, F., Shah, P. S., & Pechlivanoglou, P. (2024) Preterm birth, family income, and intergenerational income mobility. *JAMA Netw Open* 7(6): e2415921. doi:10.1001/jamanetworkopen.2024.15921
- Arnold, D. H., & Doctoroff, G. L. (2003). The early education of socioeconomically disadvantaged children. *Annual Review of Psychology*, 54(1), 517–545. DOI: 10.1146/annurev.psych.54.111301.145442
- Baulos, A. W., García, J. L., & Heckman, J. J. (2024). *Perry Preschool at 50: What lessons should be drawn and which criticisms ignored?* NBER Working Paper No. 32972. National Bureau of Economic Research . <https://www.nber.org/papers/w32972>
- Beck, S. H. (1983). The role of other family members in intergenerational occupational mobility. *The Sociological Quarterly*, 24(2), 273–285. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1983.tb00702.x>
- Becker, G., & Tomes, N. (1979). An equilibrium theory of the distribution of income and intergenerational mobility. *Journal of Political Economy*, 87(6), 1153–1189. <http://www.jstor.org/stable/1833328>
- Becker, G. S., & Tomes, N. (1986). Human capital and the rise and fall of families. *Journal of Labor Economics*, 4(3, Part 2), S1–S39 <http://www.jstor.org/stable/2534952> .

- Beller, E. (2009). Bringing intergenerational social mobility research into the twenty-first century: Why mothers matter. *American Sociological Review*, 74(4), 507–528. <https://doi.org/10.1177/000312240907400401>
- Berger, L. M., & Carlson, M. J. (2020). Family policy and complex contemporary families: A decade in review and implications for the next decade of research and policy practice. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 478–507. <https://doi.org/10.1111/jomf.12650>
- Black, S. E., & Devereux, P. J. (2011). Recent developments in intergenerational mobility. In D. Card, & O. Ashenfelter (Eds.), *Handbook of labor economics* (Vol. 4, pp. 1487–1541). Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S0169-7218\(11\)02414-2](https://doi.org/10.1016/S0169-7218(11)02414-2)
- Blau, P. M., & Duncan, O. D. (1967). *The American occupational structure*. John Wiley & Sons.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (1990). *Reproduction in education, society and culture*. Sage. https://monoskop.org/images/8/82/Bourdieu_Pierre_Passeron_Jean_Claude_Reproduction_in_Education_Society_and_Culture_1990.pdf
- Brandén, G., Nybom, M., & Vosters, K. (2023). *Like mother, like child? The rise of women's intergenerational income persistence in Sweden and the United States*, IZA Discussion Papers, No. 16152, Institute of Labor Economics (IZA), Bonn. <https://doi.org/10.1086/733491>
- Bukodi, E., & Goldthorpe, J. (2013). Decomposing 'Social Origins': The effects of parents' class, status, and education on the educational attainment of their children. *European Sociological Review*, 29(5), 1024–1039. <https://doi.org/10.1093/esr/jcs079>
- Bukodi, E., & Paskov, M. (2020). Intergenerational class mobility among men and women in Europe: Gender differences or gender similarities? *European Sociological Review*, 36(4), 495–512. <https://doi.org/10.1093/esr/jcaa001>
- Campbell, F. A., Pungello, E. P., Burchinal, M., Kainz, K., Pan, Y., Wasik, B. H., Barbarin, O. A., Sparling, J. J., & Ramey, C. T. (2012). Adult outcomes as a function of an early childhood educational program: An Abecedarian Project follow-up. *Developmental psychology*, 48(4), 1033. DOI: 10.1037/a0026644
- Case, A., Fertig, A., & Paxson, C. (2005). The lasting impact of childhood health and circumstance. *Journal of Health Economics*, 24(2), 365–389. doi: 10.1016/j.jhealeco.2004.09.008
- Chen, J. J., & Liu, M. F. (2021). Does the internet expand the educational gap among different social classes? The protective role of future orientation. *Frontiers in psychology*, 12, 647351. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.647351>

- Chen, Q., Kong, Y., Gao, W., & Mo, L. (2018). Effects of socioeconomic status, parent–child relationship, and learning motivation on reading ability. *Frontiers in Psychology*, 9, 1297. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01297>
- Cherlin, A. J., & Seltzer, J. A. (2014). Family complexity, the family safety net, and public policy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 654(1), 231–239. <https://doi.org/10.1177/0002716214530854>
- Chetty, R., Hendren, N., Kline, P., & Saez, E. (2014a). Where is the land of opportunity? The geography of intergenerational mobility in the United States. *The Quarterly Journal of Economics*, 129(4), 1553–1623. <https://doi.org/10.1093/qje/qju022>
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120. <http://www.jstor.org/stable/2780243>
- Conley, D., & Bennett, N. G. (2001). Birth weight and income: Interactions across generations. *Journal of Health and Social Behavior*, 42, 450–465. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11831142/>
- Connolly, M., Haeck, C., & Laliberté, J.P. (2022). Parental education and the rising transmission of income between generations. In R. Chetty, J. N. Friedman, J. C. Gornick, B. Johnson & A. Kennickell (Eds.) *Measuring distribution and mobility of income and wealth* (pp. 289–315). University of Chicago Press.
- Connor, D. S., & Storper, M. (2020). The changing geography of social mobility in the United States. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(48), 30309–30317. <https://doi.org/10.1073/pnas.2010222117>
- Corak, M. (2013). Income inequality, equality of opportunity, and intergenerational mobility. *Journal of Economic Perspectives*, 27(3), 79–102. DOI: 10.1257/jep.27.3.79
- Cross, C. J. (2020). Racial/ethnic differences in the association between family structure and children's education. *Journal of Marriage and Family*, 82(2), 691–712. <https://onlinelibrarywiley.com/doi/10.1111/jomf.12625>
- Cunha, F., & Heckman, J. J. (2007). The technology of skill formation. *American Economic Review*, 97(2), 31–47. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.97.2.31>
- Currie, J., & Moretti, E. (2003). Mother's education and the intergenerational transmission of human capital: Evidence from college openings. *The Quarterly Journal of Economics*, 118(4), 1495–1532. <https://doi.org/10.1162/003355303322552856>
- Currie, J., & Moretti, E. (2007). Biology as destiny? Short and long-run determinants of intergenerational transmission of birth weight. *Journal of Labor Economics*, 25, 231–264. <https://doi.org/10.1086/511377>

- Diaz, A. (2019). *Tutoring as a form of cultural capital: A qualitative study* [Doctoral dissertation, California State University, Fullerton]. <https://scholarworks.calstate.edu/concern/theses/76537831f>
- Doren, C., & Grodsky, E. (2016). What skills can buy: Transmission of advantage through cognitive and noncognitive skills. *Sociology of Education*, 89(4), 321–342. <https://doi.org/10.1177/0038040716667994>
- Eldegwy, A., Elsharnouby, T. H., & Kortam, W. (2022). Like father like son: The role of similar-education parents in their children's university choice. *Journal of Marketing for Higher Education*, 34(2), 458–477. <https://doi.org/10.1080/08841241.2021.2018087>
- Erola, J., Jalonen, S., & Lehti, H. (2016). Parental education, class and income over early life course and children's achievement. *Research in Social Stratification and Mobility*, 44, 33–43. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2016.01.003>
- Feniger, Y., Mcdossi, O., & Ayalon, H. (2015). Ethno-religious differences in Israeli higher education: Vertical and horizontal dimensions. *European Sociological Review*, 31(4), 383–396. <https://people.socsci.tau.ac.il/mu/hyalon/files/2015/05/FenigerMcdossiAyalon6.pdf>
- Fernald, A., Marchman, V. A., & Weisleder, A. (2013). SES differences in language processing skill and vocabulary are evident at 18 months. *Developmental Science*, 16(2), 234–248. DOI: 10.1111/desc.12019
- Fisher, J., & Johnson, D. S. (2023). *Intergenerational mobility using income, consumption, and wealth* (Working Paper No. 060723). Washington Center for Equitable Growth. <https://equitablegrowth.org/wp-content/uploads/2023/06/060723-WP-Intergenerational-Mobility-using-Income-Consumption-and-Wealth-Fisher-and-Johnson.pdf>
- Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? *Technological forecasting and social change*, 114, 254–280. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.08.019>
- Goldthorpe, J. H., & Hope, K. (1974). *The social grading of occupations: A new approach and scale*. Clarendon Press.
- Goldthorpe, J. H. (2000) *On Sociology: Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198295716.001.0001>
- Goodenow, C. (1993). Classroom belonging among early adolescent students: Relationships to motivation and achievement. *The Journal of Early Adolescence*, 13(1), 21–43. DOI:[10.1177/0272431693013001002](https://doi.org/10.1177/0272431693013001002) .
- Grinstein-Weiss, M., Williams Shanks, T. R., & Beverly, S. (2014). Family assets and child outcomes: Evidence and directions. *The Future of Children*, 24(1), 147–170. doi: 10.1353/foc.2014.0002

- Haeck, C., & Laliberté, J. W. (2025). *Careers and intergenerational income mobility*. *American Economic Journal: Applied Economics* 17(1): 431–458. DOI: 10.1257/app.20230403
- Harris, C., Straker, L., & Pollock, C. (2017). A socioeconomic related 'digital divide' exists in how, not if, young people use computers. *PLoS one*, 12(3), e0175011. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0175011>
- Heckman, J. J. (2011). The economics of inequality: The value of early childhood education. *American Educator*, 35(1), 31. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ920516.pdf>
- Heckman, J. J., & Mosso, S. (2014). The economics of human development and social mobility. *Annual Review of Economics*, 6, 689–733. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-080213-040753>
- Heckman, J. J., Stixrud, J., & Urzua, S. (2006). The effects of cognitive and noncognitive abilities on labor market outcomes and social behavior. *Journal of Labor Economics*, 24(3), 411–482. <https://doi.org/10.1086/504455>
- Helbling, L. A., Tomasik, M. J., & Moser, U. (2019). Long-term trajectories of academic performance in the context of social disparities: Longitudinal findings from Switzerland. *Journal of educational psychology*, 111(7), 1284. <https://doi.org/10.1037/edu0000341>
- Himmelstein, D. U., Warren, E., Thorne, D., & Woolhandler, S. (2005). *MarketWatch: Illness and injury as contributors to bankruptcy*. Health Affairs, Web Exclusive. DOI:[10.1377/hlthaff.w5.63](https://doi.org/10.1377/hlthaff.w5.63)
- Holmlund, H., Lindahl, M., & Plug, E. (2011). The causal effect of parents' schooling on children's schooling: A comparison of estimation methods. *Journal of Economic Literature*, 49(3), 615–651.
- Hoxby, C. M., & Avery, C. (2012). *The missing "one-offs": The hidden supply of high-achieving, low income students* (No. w18586). National Bureau of Economic Research. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w18586/w18586.pdf
- Huang, J., Lombe, M., Putnam, M., Grinstein-Weiss, M., & Sherraden, M. (2015). Individual development accounts and homeownership among low-income adults with disabilities: Evidence from a randomized experiment. *Journal of Applied Social Science*, 10(1), 55–66. <https://doi.org/10.1177/1936724415596365>
- Kearney, M. S. (2023). *The two-parent privilege: How the decline in marriage has increased inequality and lowered social mobility, and what we can do about it*. Swift Press.
- Killewald, A., Pfeffer, F. T., & Schachner, J. N. (2017). Wealth inequality and accumulation. *Annual Review of Sociology*, 43, 379–404. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-060116-053331>

- Koçak, O., Ergin, M., & Younis, M. Z. (2022, May). The associations between childhood experiences and occupational choice capability, and the mediation of societal gender roles. *Healthcare*, 10(6), 1004. DOI: 10.3390/healthcare10061004
- Kramer, M. S., Séguin, L., Lydon, J., & Goulet, L. (2000). Socio-economic disparities in pregnancy outcome: Why do the poor fare so poorly? *Paediatric And Perinatal Epidemiology*, 14(3), 194–210. doi: 10.1046/j.1365-3016.2000.00266.x
- Laband, D. N., & Lentz, B. F. (1983). Like father, like son: Toward an economic theory of occupational following. *Southern Economic Journal*, 50(2), 474–493. <https://doi.org/10.2307/1058220>
- Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods: Class, race, and family life*. University of California Press. <https://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1ppgj4>
- Loury, G. C. (1981). Intergenerational transfers and the distribution of earnings. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 49, 843–867. <https://doi.org/10.2307/1912506>
- McLanahan S. (2004). Diverging destinies: How children are faring under the second demographic transition. *Demography*, 41(4), 607–627. <http://www.jstor.org/stable/1515222>
- McLanahan, S., & Sandefur, G. (1994). *Growing up with a single parent: What hurts, what helps*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv22tnmnn>
- Mitchell, C., McLanahan, S., Notterman, D., Hobcraft, J., Brooks-Gunn, J., & Garfinkel, I. (2015). Family structure instability, genetic sensitivity, and child well-being. *American Journal of Sociology*, 120(4), 1195–1225. <https://doi.org/10.1086/680681>
- Mitnik, P., & Grusky, D. 2020. The intergenerational elasticity of what? The case for redefining the workhorse measure of economic mobility. *Sociological Methodology*, 50(1), 47–95. <https://doi.org/10.1177/0081175019886613>
- Mocetti, S. (2016). Dynasties in professions and the role of rents and regulation: Evidence from Italian pharmacies. *Journal of Public Economics*, 133, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2015.11.001>
- Mocetti S., Roma, G., & Rubolino, E. (2022). Knocking on Parents' Doors: Regulation and Intergenerational Mobility. *Journal of Human Resources*, 57(2), 525–554. <https://doi.org/10.3368/jhr.57.2.0219-10074R2>
- Muhammad, A., Umar, U. A., & Adam, F. L. (2023). The impact of artificial intelligence and machine learning on workforce skills and economic mobility in developing countries: A case study of Ghana and Nigeria. *Journal of Technology Innovations and Energy*, 2(1), 55–61. <https://doi.org/10.56556/jtie.v2i1.466>

- NASEM (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine). (2022). *Research and Data Priorities for Improving Economic and Social Mobility: Proceedings of a Workshop*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/26598>.
- NASEM (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine). (2025). *Economic and Social Mobility: New Directions for Data, Research, and Policy*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/28456>.
- Neidhöfer, G., Ciaschi, M., Gasparini, L., & Serrano, J. (2024). Social mobility and economic development. *Journal of Economic Growth*, 29(3), 327–359. <https://doi.org/10.1007/s10887-023-09234-8>
- Oakes, J. (2005). *Keeping track: How schools structure inequality*. Yale University Press. <https://www.jstor.org/stable/1084953>
- Pfeffer, F. T., & Killewald, A. (2019). Intergenerational wealth mobility and racial inequality. *Sociological Research for a Dynamic World*, 5. <https://doi.org/10.1177/2378023119831799>
- Raitano, M., & Vona, F. (2021). Nepotism vs. specific skills: The effect of professional liberalization on returns to parental background of Italian lawyers. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 184, 489–505. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2021.02.009>
- Rodríguez Mora, J. V. (2009). *The misallocation of talent*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10636083>
- Royer, H. (2009). Separated at girth: US twin estimates of the effects of birth weight. *American Economic Journal: Applied Economics*, 1(1), 49–85. DOI: 10.1257/app.1.1.49
- Salomone Marino, F., & Berrittella, M. (2024), The parental role in intergenerational educational persistence: An empirical investigation with cross-country panel data. *Journal of Economic Studies*, 51(8), 1586–1612. doi: <https://doi.org/10.1108/JES-05-2023-0246>.
- Schoeni, R. F., Freedman, V. A., Cornman, J. C., & Seltzer, J. A. (2022). The strength of parent–adult child ties in biological families and stepfamilies: Evidence from time diaries from older adults. *Demography*, 59(5), 1821–1842. <https://doi.org/10.1215/00703370-10177468>
- Seltzer, J. A. (2019). Family change and changing family demography. *Demography*, 56(2), 405–426. <https://doi.org/10.1007/s13524-019-00766-6>
- Sewell, W. H., Haller, A. O., & Portes, A. (1969). The educational and early occupational attainment process. *American Sociological Review*, 34(1), 82–92. <https://doi.org/10.2307/2092789>

- Shavit, Y. (Ed.). (2007). *Stratification in higher education: A comparative study*. Stanford University Press.
- Smith, J. P. (1999). Healthy bodies and thick wallets: The dual relation between health and economic status. *Journal of economic perspectives*, 13(2), 145–166. DOI: 10.1257/jep.13.2.145
- Solon, G. (1999). Intergenerational mobility in the labor market. In O. C. Ashenfelter, & D. Card (Eds.), *Handbook of labor economics* (Vol. 3, Part A, pp. 1761–1800). Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S1573-4463\(99\)03010-2](https://doi.org/10.1016/S1573-4463(99)03010-2)
- Song, X., Massey, C. G., Rolf, K. A., Ferrie, J. P., Rothbaum, J. L., & Xie, Y. (2020). Longterm decline in intergenerational mobility in the United States since the 1850s. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(1), 251–258. <https://doi.org/10.1073/pnas.1905094116>
- Toney, J., & Robertson, C. L. (2021). Intergenerational economic mobility and the racial wealth gap. *AEA Papers and Proceedings*, 111, 206–210. <https://doi.org/10.1257/pandp.20211113>
- Trajtenberg, M. (2018). *AI as the next GPT: A political-economy perspective* (No. w24245). National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w24245>
- Van Dijk, J. A. (2012). The evolution of the digital divide. The digital divide turns to inequality of skills and usage. In J. Bus, M. Crompton, M. Hildebrandt, & G. Metakides (Eds.), *Digital Enlightenment Yearbook 2012* (pp. 57–78). IOS Press. [A9RC9E.tmp.pdf](https://doi.org/10.1007/978-3-307-68111-1_4)
- Wang, L., Hu, S., & Dong, Z. (2023). Artificial intelligence, task attribute and occupational substitutable risk: Empirical evidence from the micro-level. *Journal of Management World*, Academia Publishing Group, 2023(1), 60–70. <https://ideas.repec.org/a/bjx/jomwor/v2023y2023i1p60-70id232.html>
- Yaish, M., & Kraus, V. (2020). On class and earnings trajectories: The use of class and earnings to study intergenerational mobility. *Research in Social Stratification and Mobility*, 70, 100507. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2020.100507>
- Zang, E., Gibson-Davis, C., & Li, H. (2024). Beyond parental wealth: Grandparental wealth and the transition to adulthood. *Research in Social Stratification and Mobility*, 89, 100878. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2023.100878>